

«Πλατεία οδός» (6)

Στην ακμή της Αιτωλικής Συμπολιτείας το Ιερό και η πολιτική αγορά του Θέρμου αποτέλεσαν ενιαίο ορθογωνισμένο χώρο, συνδεδεμένο με στενόμακρη πλατεία. Η «πλατεία οδός» πλαισιώνεται από την ανατολική και τη δυτική στοά, από το ναό του Απόλλωνος Θερμίου και από το «Βουλευτήριο». Σώζεται πληθώρα βάθρων και εξεδρών, όπου υπήρχαν στημένοι χάλκινοι ανδριάντες.

Στοές (7–9) και λίθινος αγωγός (10)

Οι τρεις στοές του Θέρμου συγκαταλέγονται στις μεγαλύτερες που έχουν βρεθεί στον ελληνικό κόσμο. Κατασκευάστηκαν στα τέλη του 4ου–αρχές του 3ου αι. π.Χ. Χρησίμευαν για τις συνεδριάσεις και τις αρχαιρεσίες των αξιωματούχων της Αιτωλικής Συμπολιτείας, αλλά και για τη φύλαξη του αρχείου, των λαφύρων και των χιλιάδων αναθημάτων. Έχουν το σύνηθες σχήμα στοάς με τοίχους στα άκρα της πρόσοψης. Δύο σειρές δωρικών κιόνων, μία στο εσωτερικό και μία στην πρόσοψη, χρησίμευαν για τη στήριξη της στέγης.

Η ανατολική στοά (7) έχει λίθινο κρηπίδωμα στην πρόσοψη και δύο ανοίγματα στον οπίσθιο τοίχο, μέσω των οποίων λίθινα μνημειώδη κλιμακοστάσια οδηγούσαν σε ψηλότερο της στοάς άνηδρο στους πρόποδες του υψώματος Μεγαλάκκος. Η δυτική στοά (8) είχε στυλοβάτη στην πρόσοψη με λίθινη βαθμίδα και κλειστό δωμάτιο στο βόρειο άκρο. Σε απόσταση 1 μ. περίπου από τον ανατολικό τοίχο της δυτικής στοάς διέρχεται λίθινος αγωγός (10) με διακεκομμένη κάλυψη από ασβεστολιθικές πλάκες. Στη νότια στοά (9) η ανασκαφή είναι σε εξέλιξη. Είναι ορατό το περίγραμμα των τοίχων της και το νότιο άκρο της και τουλάχιστον τρεις βαθμίδες από το κρηπίδωμά της.

«Βουλευτήριο» (11)

Ορθογώνιο κτίσμα με τρεις βαθμίδες και προστώ στη βόρεια πλευρά, το οποίο δεν έχει ανασκαφεί.

Η κρήνη της αγοράς (12)

Κατασκευασμένη επάνω σε φυσική πηγή, έχει κτιστεί με μεγάλους ορθογωνισμένους ογκόλιθους και περιβάλλεται στις τρεις πλευρές της από πλακόστρωτο δάπεδο. Το νερό πηγάζει ανάμεσα από τους αραιά τοποθετημένους λίθους της κατώτερης σειράς.

Κρήνη (13)

Βρίσκεται έξω από το νότιο τείχος του Ιερού. Διέθετε μικρότερη δεξαμενή, την οποία γέμιζαν

τρεις εσωτερικοί κρουνοί. Ο αγωγός, που σώζεται στο επάνω μέρος των τοίχων, διοχέτευε το νερό στην κρήνη από κοντινή πηγή στους πρόποδες του Μεγαλάκκου.

Τείχος (14)

Το ύψωμα Μεγαλάκκος προσέφερε προς τα ανατολικά φυσική προστασία στο Ιερό. Όμως, οι τρεις άλλες πλευρές του περιβάλλονταν από τείχος κτισμένο με μεγάλους δουλεμένους ογκόλιθους ντόπιου ασβεστόλιθου, κατά το ψευδοϊσόδομο τραπεζιόσχημο σύστημα δόμησης. Διαθέτει 16 τετράγωνους πύργους και δύο πύλες, από τις οποίες η κεντρική (14α) ενισχύεται με δύο κυκλικούς πύργους, ενώ η βόρεια (14β) με τετράπλευρους. Κατασκευάστηκε είτε κατά τα τέλη του 4ου–αρχές του 3ου αι. π.Χ., όταν οι ανοχύρωτες αιτωλικές κώμες είχαν ήδη μετασχηματιστεί σε οχυρωμένα οικιστικά κέντρα, είτε μετά την επιδρομή των Γαλατών (279 π.Χ.) ή και αργότερα, μετά την εισβολή του Φιλίππου Ε' και τη διπλή καταστροφή του Ιερού (218 και 206 π.Χ.).

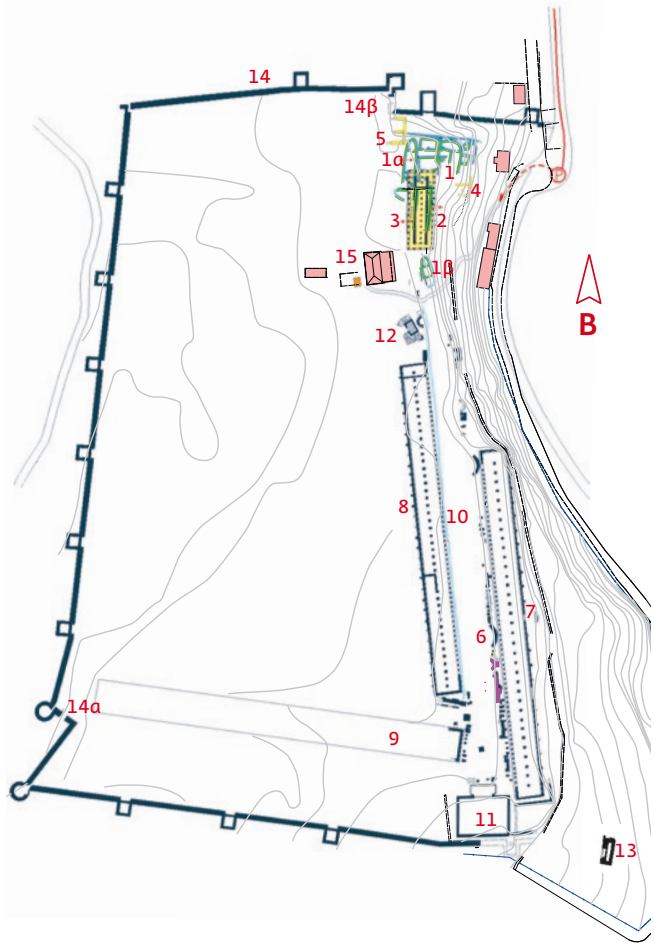
Παλαιό Μουσείο (15)

Το πρώτο Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου κατασκευάστηκε το 1909 με δαπάνη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, για να στεγάσει τα σημαντικά ευρήματα που έρχονταν στο φως από τις ανασκαφές του Ιερού. Από το 2016 λειτουργεί το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.

Εικόνα εξωφύλλου: Γωνιακό ακρωτήριο με τη μορφή καθιστής Σφίγγας, από την πρώιμη κλασική στέγη (470–460 π.Χ.) του ναού του Απόλλωνος Θερμίου. Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.

Εικόνα οπισθοφύλλου: Κάτοψη του Ιερού του Απόλλωνος Θερμίου και των κτηρίων της πολιτικής αγοράς (σχέδιο: Γ. Διαμαντόπουλος, χαρτογραφικό υπόβαθρο: Ε. Καποκάκης).

Κάτω: Ο προϊστορικός οικισμός και το μέγαρο Β κάτω από το ναό του Απόλλωνος Θερμίου (Αρχείο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας).

- Προϊστορικός οικισμός (17ος–11ος αι. π.Χ.)
- Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (11ος–9ος αι. π.Χ.)
- Αρχαϊκή περίοδος (7ος–6ος αι. π.Χ.)
- Ελληνιστική περίοδος (4ος–2ος αι. π.Χ.)

1 Προϊστορικός οικισμός	9 Νότια Στοά
1a Μέγαρο Α	10 Αγωγός
1β Οικία β	11 «Βουλευτήριο»
2 Μέγαρο Β	12 Η κρήνη της αγοράς
3 Ναός Απόλλωνος Θερμίου	13 Κρήνη
4 Ναός Απόλλωνος Λυσειού	14 Τείχος
5 Ναός Αρτέμιδος (·)	14α Η νοτιοδυτική πύλη
6 «Πλατεία οδός»	14β Η βόρεια πύλη
7 Ανατολική Στοά	15 Παλαιό Μουσείο
8 Δυτική Στοά	

Για να περιηγηθείτε στο χώρο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το διάγραμμα. Για να ακούσετε ή να κατεβάσετε το αρχείο της ηχητικής ξενάγησης σκανάρετε με το κινητό σας το QR code που βρίσκεται αριστερά ή πληκτρολογήστε το σύνδεσμο: <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2018/11/thermos.mp3>

ΙΕΡΟ
ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ
ΘΕΡΜΙΟΥ
Ολυμπία Βικάντου

Στο κατάρρυτο οροπέδιο του Θέρμου, που βρίσκεται σε υψόμετρο 360 μ. ΒΑ της λίμνης Τριχωνίδας, σε θέση φύσει οχυρή, προστατευόμενη από τις βουνοκορφές του Παναιτωλικού όρους και των χαμηλότερων υψωμάτων της Αγγιλιάς, ιδρύθηκε Ιερό του Απόλλωνος. Στη θέση έχει διαπιστωθεί αδιάλειπτη ανθρώπινη δραστηριότητα από τη Μεσοελλαδική εποχή (2000–1600 π.Χ.) έως τον 2ο αι. π.Χ. Ήδη από τον 8ο αι. π.Χ. το Ιερό, στο οποίο λατρευόταν ο θεός Απόλλων με την κατεξοχήν προσωνυμία Θέρμιος, απέκτησε παναιτωλικό χαρακτήρα. Στην πρώιμη Αρχαϊκή εποχή ιδρύονται τρεις ναοί για τις λατρευτικές ανάγκες πλησιόχωρων κοινοτήτων.

Στην πρώιμη Ελληνιστική περίοδο (τέλη 4ου–αρχές 3ου αι. π.Χ.), εκτός από θρησκευτικό κέντρο, μετατρέπεται και σε πολιτική έδρα της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Το 167 π.Χ., μετά την ήττα του Περσέως από τους Ρωμαίους στη μάχη της Πύδνας και τη σταδιακή ρωμαϊκή κατάκτηση, επέρχεται η διάλυση της Αιτωλικής Συμπολιτείας και το Ιερό βαθμιαία εγκαταλείπεται και ερημώνεται.

Η ανασκαφή της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας άρχισε το 1897 από τον Γ. Σωτηριάδη και συνεχίστηκε από τον Κ.Α. Ρωμαιοί έως το 1932. Η νεότερη ανασκαφή άρχισε το 1983 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα από τον Ι.Α. Παπαποστόλου.

Προϊστορικός οικισμός (1)

Τα πρωιμότερα ίχνη κατοίκησης ανάγονται πριν από το 1700 π.Χ. Έχουν τη μορφή κτιστών ημιυπόγειων καλυβών, που βρέθηκαν κάτω από τους τοίχους του αψιδωτού μεγάρου Α. Λίγο αργότερα δημιουργείται μόνιμος οικισμός, ο οποίος γύρω στο 1500 π.Χ. δέχεται την επίδραση του μυκηναϊκού πολιτισμού. Τα σπίτια του υστεροελλαδικού οικισμού χαρακτηρίζονται από ποικιλία ως προς το μέγεθος και το σχήμα.

Μέγαρο Α (1α)

Το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο αψιδωτό κτήριο του προϊστορικού οικισμού, έδρα του τοπικού άρχοντα. Εγκάρσιοι τοίχοι χωρίζουν το εσωτερικό του σε τρεις χώρους. Σήμερα σώζεται μόνο η λίθινη θεμελίωσή του.

Οικία β (1β)

Αντιπροσωπευτικό δείγμα σύνθετου σπιτιού με τρία δωμάτια και ελλειψοειδές περιγγραμμά. Ίχνη εστίας και χυτρώπους υποδηλώνουν ότι ο χώρος λειτουργούσε ως μαγειρείο. Το νοτιότερο δωμάτιο χρησιμοποιείτο ως αποθηκευτικός χώρος.

01

02

03

04

05

- 01 Γενική άποψη της πολιτικής αγοράς του Θέρμου (Αρχείο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας).
- 02 Ακροκέραμο με γυναικεία προτομή, που φέρει πόλο στην κεφαλή. Προέρχεται από την πρώιμη κλασική στέγη (470–460 π.Χ.) του ναού του Απόλλωνος. Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.
- 03 Κεφαλή και τμήμα από το σώμα χάλκινου φιδιού ή δράκοντος (:). Πιθανόν από λαβή ξίφους χάλκινου ανδριάντα. Ελληνιστική εποχή. Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.

- 04 Χάλκινο ειδώλιο κελητίζοντος ιππέα. Εντάσσεται σε «βορειοδυτικό» εργαστήριο χαλκοπλαστικής με αργειακή επιρροή. Τέλη 8ου–αρχές 7ου αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.
- 05 Γεφυρόστομη πρόχους με τρεις λαβές και προχοή. Φέρει πλούσια γραπτή διακόσμηση διπλών πελέκων και τεθλασμένων γραμμών σε ζώνες. Εισηγμένη. Προέρχεται από την οικία α1. Γύρω στο 1500 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου.

Μέγαρο Β (2)

Επίμηκες ορθογώνιο κτήριο, με τριμερή διαίρεση και είσοδο στη νότια πλευρά. Αποτελεί το μοναδικό σωζόμενο και σημαντικότερο κτήριο του νέου οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Αποκαλύφθηκε κάτω από το ναό του Απόλλωνος Θερμίου και σήμερα δεν είναι ορατό. Χρησιμοποιήθηκε ως αρχηγική έδρα και χώρος κοινοτικών συναθροίσεων.

Επάνω στα ερείπια του μεγάρου Β βρέθηκαν τα πρωιμότερα ίχνη υπαίθριας λατρείας (8ος–7ος αι. π.Χ.): πήλινη εστία–βωμός τέφρας για ολόκαυστες θυσίες, και ορύγματα που έχουν ταυτιστεί με βόθρους θυσιών και προσφορών. Στις αρχές του 7ου αι. π.Χ. ελλειψοειδής σειρά πλακών οριοθετεί το τέμενος της λατρείας με την εστία των θυσιών. Την εποχή αυτή ο Θέρμος φαίνεται να λειτουργεί ως ιερό αφιερωμένο στον Απόλλωνα.

Ναός Απόλλωνος Θερμίου (3)

Ο αρχικός ναός κτίστηκε γύρω στο 620 π.Χ. πάνω στα ερείπια του μεγάρου Β και τον μεγάλο βωμό της τέφρας που το διαδέχτηκε. Είχε τη μορφή απλού σηκού, ενώ η περίσταση προστέθηκε στα τέλη του 6ου–α΄ μισό του 5ου αι. π.Χ. Ο ναός είναι δωρικός, περίπτερος (5x12 κίονες) με σηκό και οπισθόδομο, με κατεύθυνση Β–Ν και είσοδο στη νότια πλευρά. Τη δίριχτη στέγη στήριζε εσωτερική κιονοστοιχία από δώδεκα ξύλινους κίονες. Ο ξύλινος θριγκός ήταν επενδεδυμένος με πήλινα ζωγραφιστά αρχιτεκτονικά στοιχεία. Πήλινες ζωγραφιστές πλάκες με μυθολογικά θέματα κοσμούσαν υπό τύπον ζωφόρου τους τοίχους του σηκού. Τα ορατά σήμερα ερείπια του ναού ανήκουν στην τελευταία φάση των ελληνιστικών χρόνων (τέλη 3ου–αρχές 2ου αι. π.Χ.).

Ναός Απόλλωνος Λυσείου (4)

Πρόστυλος ναός με προστώ από τέσσερις πώρινους αρράβδωτους κίονες, που εδράζονται σε μεμονωμένες ασβεστολιθικές πλάκες. Τα λίθινα κατώφλια από τις δύο ισομεγέθεις θύρες στον τοίχο της πρόσοψης του ναού σώζονται στην αρχική τους θέση. Το επίθετο «Λύσειος» αποδίδει την ιδιότητα του Απόλλωνος ως απελευθερωτή θεού, που «λύνει» το κακό και αποδεσμεύει το ανθρώπινο γένος από τα δεινά.

Ναός Αρτέμιδος (:) (5)

Απλός ναός με σηκό και πρόδομο. Η ταύτισή του με ναό της Αρτέμιδος είναι επισφαλής ελλείψει επιγραφικής μαρτυρίας. Σήμερα είναι ορατό μόνο το λίθινο κρηπίδωμά του.